

L'historial mèdic de Barcelona

El fons històric de la Santa Creu i Sant Pau conserva els llibres d'entrades de pacients dels últims sis segles. Aquestes pàgines van registrar des de l'ingrés de soldats de la Guerra de Successió fins a la mort de l'arquitecte Antoni Gaudí

JESSICA MOUZO QUINTÁNS

Barcelona - 20 DES 2017 - 21:07 CET

Llibres d'entrades de malalts del hospital de la Santa Creu i Sant Pau JOAN SÁNCHEZ

Diego Ginest, pescador de professió, de 40 anys i natural de Genesta (Llelmosí), va ingressar a l'hospital de la Santa Creu de Barcelona el 10 de febrer de 1457. "Venç malalt de cames", recull el primer llibre d'entrades de pacients que es conserva de l'antic hospital de beneficència (va començar a funcionar el 1401), avui conegut com de la Santa Creu i Sant Pau.

Acollits a les prestatgeries de la Biblioteca de Catalunya i de l'Arxiu Històric del Sant Pau, descansen sis segles d'històries clíniques de gent corrent, com la de Ginest. Persones anònimes que, amb les seves dolències, dibuixen la Barcelona corcada per la misèria. Són més de 28.000 registres conservats i catalogats en llibres d'entrades de pacients i de soldats, documents administratius, cens de dementis i de difunts i entrades i seguiment dels nens expòsits.

Nens abandonats amb un albarà

A part d'atendre malalts sense més recursos que el que duïen posat, la Santa Creu acollia nens abandonats. Les famílies deixaven els nens trobats en una mena de torn a les portes de l'hospital i feien sonar una campana perquè les monges del centre els recollissin.

Quan va ser abandonada, la Caterina portava, segons recull el llibre d'entrades de nens de 1529, una roba de drap grisa i blanca i un albarà que deia: "Aquesta creatura ha nom Catherina, donau-li bon recapte que ben serà satisfet". Era comú que aquests nens portessin un albarà amb informació o algun objecte que els identifiquessin, per si els pares volien recuperar-los més endavant. Un collaret, un paper, una polsera de tela, mitja moneda penjada al coll. El fons del Sant Pau conserva més de 40 objectes.

L'hospital tenia un minuciós control de la criança dels menors i fins i tot es preocupava pels expòsits quan abandonaven l'hospital, com mostren els llibres d'Afermaments, els més antics que es conserven, des de 1401. Si

eren nounats quan arribaven a la Santa Creu, l'hospital contractava dides i els enviava amb elles fins que els desmamaven i els tornaven a l'hospital. Si ja tenien certa edat, a les noies se'ls ensenyaven les tasques pròpies del centre sanitari i es buscava després amb qui casar-les (també els donaven una paga que podia servir de dot); als nois els enviaven a aprendre un ofici als gremis de Barcelona, i en complir la majoria d'edat rebien una paga per comprar roba o fins i tot estris per desenvolupar el seu ofici.

L'hospital es va fundar a les naus gòtiques de l'edifici de Santa Creu. ARXIU HISTÒRIC DE LA CIUTAT

El fons històric conserva, a més, un llibre d'Ordinacions, on s'exposen les normes de convivència que havien de complir les donzelles: al migdia havien de deixar de treballar per anar a dinar, però "sense crits ni aldarulls". A les dues tocava rosari, i ja advertien en les ordinacions que calia parar atenció a les donzelles que intentessin escapolar-se del res, amb l'amenaça que es quedarien sense sopar. A les 21.30, "Totas al llit". Tampoc se'ls permetia portar joies de plata, sabates de taló, corbates o guants.

L'hospital també feia un seguiment dels joves quan creixien. Es conserven, així, els memorials dels expòsits, on consta què va ser d'ells després d'abandonar l'hospital. Anthoni, per exemple, va ser acollit per un sastre als 10 anys i va acabar de matalassar a Barcelona. Margalida, acollida amb 12, es va casar amb Anthoni Bages, encara que diu el Memorial que després se'n va anar amb un altre home i "ya mes la'n vista".

Els "dements" de la Santa Creu

Patir un trastorn mental era, al segle XV i posteriors, una mena de maledicció per a la família: una boca més per alimentar i dues mans menys per treballar, pensaven llavors. "Les masies i les cases que podien es feien càrrec d'aquestes persones, però en una família pobra, tenir un fill amb una malaltia mental era un problema, perquè no se'l podia enviar a treballar, no el deuria voler ningú", reflexiona Núria Altarriba, directora de la Unitat Bibliogràfica de la Biblioteca de Catalunya.

La Santa Creu també internava a aquestes persones, com es registra als anomenats Llibres d'Orats, dels quals amb prou feines es conserven tres exemplars. "Segismundo Vilas, vidu de la ja morta Speransa Vilas, paraire, de 60 anys, natural de Rupit (...) Aporta tot usat, sense diners", apunta el Llibre d'Orats del 19 de gener de 1621. Al marge hi ha una anotació que especifica que és un "orat" i que va morir el 26 de juliol d'aquest any.

"La decisió de portar llibres específics dels malalts mentals només es dona al segle XVII; abans i després es registraven conjuntament amb altres malalts", matisa en un article Reis Fontanals, antiga arxivera de la Biblioteca de Catalunya. Entre 1649 i 1692, van entrar a l'hospital 444 dements. "Molts d'ells morien poc després de l'ingrés, fet poc explicable per la seva joventut; pot ser que d'infeccions hospitalàries, perquè el seu trastorn era en realitat alguna altra malaltia, o pels treballs servils que havien de fer els bojos a l'hospital", diu Fontanals.

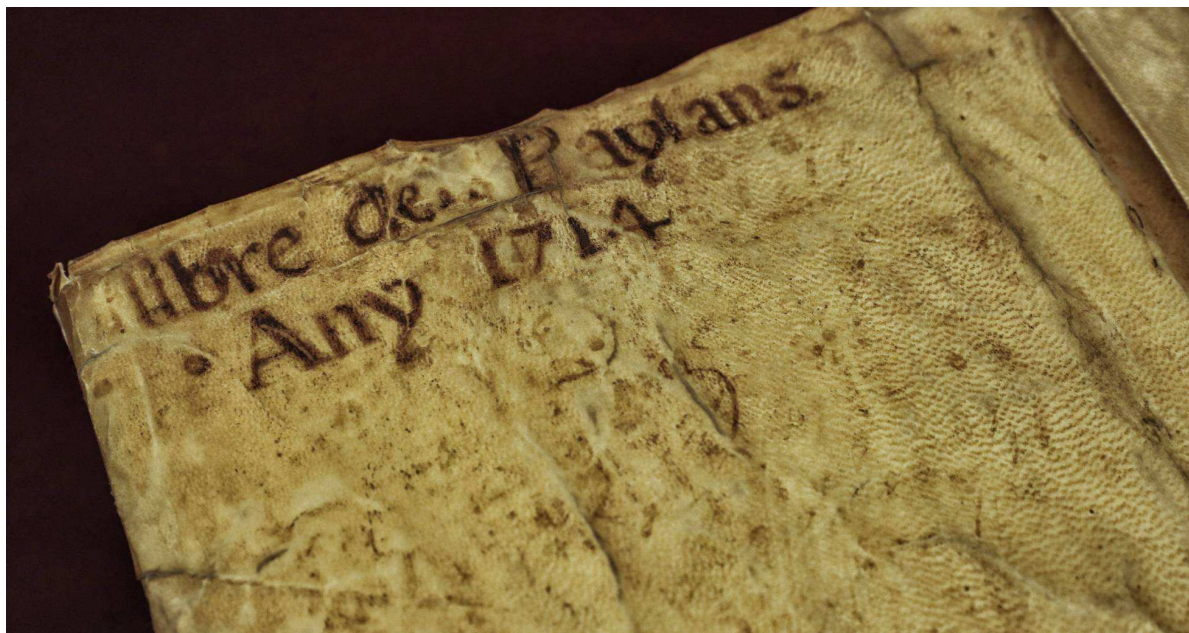
Les persones mudes, sordmudes o que no parlaven per algun motiu també eren considerades dementes. “Els tenien per orats o deficients mentals”, sosté la investigadora Teresa Vinyoles en un article.

Les condicions de vida dels dementes no eren, en qualsevol cas, les millors, tampoc dins de l'hospital. “Fins al segle XIX no hi ha un document que diguin que es compren llits per als orats. Tot es basava en la caritat cristiana, però aquest no era un lloc per venir-se a curar”, sosté Altarriba.

L'enigma de Rafael Casanova

La cascada de soldats que van començar a entrar a principis del segle XVIII a l'hospital feia suposar la cruenta batalla que es lliurava fora dels murs de la Santa Creu. Durant la Guerra de Successió i el setge de Barcelona entre 1713 i 1714, els llibres d'entrades de pacients es van dividir entre paisans i soldats.

Una entrada l'11 de setembre de 1714 al llibre de paisans —no de soldats— ha estat molt freqüent entre els investigadors. Es tracta d'un tal Rafel Casanovas [acabat en s], natural de Vilafranca del Penedès i casat amb Esperança. Alguns historiadors han assenyalat que aquest nom corresponia a la figura de Rafael Casanova, conseller en cap de Barcelona i màxima autoritat política i militar de la ciutat durant el setge de 1714. Deien que Casanova havia estat ferit l'11 de setembre i que, per amagar-lo de les tropes enemigues, la família i els amics el van ingressar i el van fer passar per mort.

Llibres de les entrades dels civils ferits a la Guerra de Successió. J. SÁNCHEZ

No obstant això, explica en un article Marga Losantos, historiadora de la Biblioteca de Catalunya, “no deixa de ser curiós que si la voluntat d'amics i familiars era de fer-lo passar per mort, donessin unes dades errònies sobre el conseller, ja que aquest no es deia Rafel Casanovas, sinó Rafael Casanova, ni havia nascut a Vilafranca ni es va casar amb una tal Esperança”. L'historiador Albert Garcia Espuche rebutja també que fos el veritable Casanova, ja que, segons les seves investigacions, el registre d'ingrés corresponia a un sastre barceloní nascut a Vilafranca casat amb Esperança Clerch, tal com apunta el registre de matrimonis de l'Església del Pi de Barcelona. “Jo crec que no era Casanova. La tropa tenia hospitals de sang, i aquí només venien mercenaris, soldats rasos”, postilla Altarriba.

L'11 de setembre de 1714 van ingressar 127 paisans i 40 soldats. La descripció de la roba diferenciava els dos bàndols: els de la casaca blava o vermella eren els austriacistes; els de la casaca blanca o groga, els borbònics. El 14 de setembre comencen a entrar les tropes borbòniques a l'hospital, i així ho fa constar el llibre d'entrades de l'època.

El setge de Barcelona també es va notar en les entrades de sal a l'hospital, que també es registraven. El 1714 van entrar 12 quarteres, la meitat que l'any anterior i un terç del que es va registrar el 1713.

El que no es va percebre tant en els registres de la Santa Creu, però, va ser el Corpus de Sang. L'hospital tot just va rebre entrades de camperols en els primers dies de la Guerra dels Segadors. El dijous 7 de juny de 1640, dia de Corpus, va entrar Jaume Serra, de 32 anys i casat amb Anna. També Joan Tarascó, fadrí, pagès natural de Dosrius, de 20 anys. “Porta tot dolent i diposita 12 reals”, acaba la cita. L'endemà ingressa Miquel de Sagarra, aquest sí, “segador de 30 anys”. Va morir aquell mateix dia, segons consta a la seva entrada.

La verola dels indis de Buffalo Bill

Desempolsar els registres d'entrades de pacients del Sant Pau descobreix curiosos personatges, com ara els indis de Buffalo Bill. En un entorn atacat per brots i epidèmies infeccioses, ni l'equip del famós Buffalo Bill es va lliurar de caure malalt. Durant la presentació del seu espectacle circense a Barcelona a finals del segle XIX, dos dels indis de la companyia van contreure, segons consta als registres de l'hospital, la verola. Es deien Black Horse i Chergeng Cororo, i van ingressar el 6 i el 20 de gener, respectivament. El registre de pacients recull que tots dos van néixer a “Índia”, i que eren genets de professió i naturals de la reserva índia Pine Ridge. Ara vivien de “campanya”, entre els carrers Roselló i València, que era on el *showman* havia instal·lat el seu espectacle.

Curiosa és també l'apreciació que recull el registrador en l'apartat d'observacions: “indi”, escriu. Els treballadors de Buffalo Bill, de 25 i 19 anys respectivament, van ser donats d'alta, sans i estalvis, el 27 de febrer.

La verola era una de les malalties comunes entre els pacients que entraven a la Santa Creu. De fet, en aquests mesos van ingressar una desena de casos més de verola i un de diftèria. “La malaltia va ser altament contagiosa i mortal”, admet la investigadora Ximena Illanes en un article.

Tot i la manca de dades sobre les patologies dels malalts, que molt poques vegades es descrivien en els registres, l'anomenat “mal de galeres” —que no tenia per què tractar-se d'una malaltia concreta de la mar sinó més aviat d'una simptomatologia inespecífica (febre i salut delicada) vinculada a les males condicions de les naus— també era comú.

Els brots i rebrots de pesta que van assotar la població durant el segle XV i el XVI tampoc van passar desapercebuts a les llistes de l'hospital. “Margarida Puig, dona casada, filla de Perot Puig de la vila de Sitges, porta manto d'escot, faldilles de coloretas, brial de llana y vi, calses, sabates, plantofas, camisa, tot cosa bona”, indica la seva descripció en el llibre de malalts de 1589-1590, coincidint amb els anys d'epidèmia de la pesta bubònica. Al marge del foli hi diu “febres”.

Fontanals recull en un article que el primer any del qual es té registre, el 1457, 137 persones van ingressar i 29 van morir per febres. 63 més van haver de ser hospitalitzades i 42 van morir per vèrtola, una adenopatia causada per la pesta bubònica. El mal de galeres, la ronya, la sarna i el dolor articular són d'altres de les malalties més vistes a l'època.

No obstant això, l'hospital no sempre és un mirall de la societat, com ja va passar a la Guerra dels Segadors. El 1589, any de la pesta negra a Barcelona, l'hospital només reporta una mortalitat del 16%.

Les sis dones del Sant Pau

A mesura que passaven els anys, els administradors de la Santa Creu es van adonar que l'hospital se'ls feia petit. Mentre la Santa Creu buscava un solar per ampliar les instal·lacions quan tingués finançament, l'herència del banquer català Pau Gil, mort a París, buscava qui gestionés un hospital que havia demanat construir. Les dues parts es van posar d'acord i l'arquitecte Domènech i Montaner es va encarregar d'aixecar un imponent complex modernista “fora” del que era llavors la ciutat.

El 1926 comencen a arribar les primeres malaltes al nou hospital, el Sant Pau. En concret, sis, totes elles dones, pacients de medicina interna: Rita, Emília, Teresa, Rosa, Maria i Concepció.

Les malaltes feien l'ingrés a Santa Creu i eren acompanyades amb cotxe per una infermera i una serventa de confiança. “Els metges no volien anar al Sant Pau perquè calia anar-hi amb tartana, cotxe, tramvia o pujar

caminant un camí sense llums", admet Pilar Salmerón, responsable de l'Arxiu Històric del Sant Pau.

És paradigmàtic, però, que les sis primeres inquilines del Sant Pau siguin dones quan el gènere femení sempre ha estat infrarepresentat als llibres d'entrades. En el primer llibre de l'hospital, només el 10% eren dones. "En general elles tenien una vida més estable i això les feia menys propenses a certes malalties o accidents. A més, havien sabut teixir al seu voltant un cúmul de solidaritat familiar i veïnal, i pot ser que també tinguessin uns mínims coneixements mèdics a través de remeis casolans", reflexiona Vinyoles en un article.

La primera dona de la qual es té constància és, el 1457, Caterina, grega de 40 anys i ferida "d'aire". Portava posada "una cota negra usat, una faldilla blava usat, duas gonelllas dolentas negras, un pordomás negro, unas calsotes vermellas y unas sabates".

Les dones comparteixen llibres amb els homes fins ben entrat el segle XIX, quan se separen per sexe. També les estadístiques que guarden els doctors d'inicis del segle XX, on hi ha metges de dones i d'homes, es reparteixen segons el gènere. Així, per exemple, el doctor Bartomeu era cirurgià de dones i el doctor Durán, d'homes.

L'expedient Gaudí

A la Santa Creu es va signar el comunicat de defunció del geni Antoni Gaudí. Tot i que la Sagrada Família està a un pas del recinte modernista del Sant Pau, Gaudí va ser ingressat a la Santa Creu, ja que el tramvia el va atropellar a l'altura de la Gran Via de Barcelona, i per aquestes dates (juny de 1926) el Sant Pau encara està en construcció i no té habilitats sinó dos pavellons de dones.

L'arquitecte ingressa la nit del 7 de juny de 1926 i mor el dia 10 a les cinc de la tarda, segons recull el llibre d'actes i els registres de defuncions. Al principi no és reconegut. "Quan el troben els seus assistents el passen de la sala general dels Dolors, on estava en una habitació privada a la sala de la Immaculada Concepció", explica Salmerón. Gaudí mor al cap de tres dies per un traumatisme cranioencefàlic. Una creu pintada al costat del seu nom ho certifica en tots els llibres de l'època. Tenia 74 anys.

El metge que el va tractar, el doctor Homs, li va diagnosticar una fractura de costelles al costat dret, commoció cerebral i hematorraquis (hemorràgia de la medulla espinal) a causa de l'accident. Va ser tractat amb totes les atencions i fins i tot se li va assignar un metge, un alumne intern i un germà hospitalari per atendre'l de manera permanent.

Els accidents amb els mitjans de transport, que llavors podien semblar anecdòtics pel poc volum de vehicles que circulaven, eren més comuns del que podria semblar. Així, en un llibre d'entrades de 1890, per exemple, consta que el 7 de gener, Celedonio de 80 anys va ser atropellat... pel tramvia del litoral! El 21 de març, Antonio, traginer de 28, "va rebre el dany entre un carruatge i un altre al carrer Abat Safont". El 27 de març, Victorio, jornalero de 21 anys, "va caure d'un velocípede", i aquest mateix dia entra i mor Blas, de 21 anys, perquè "li va ocasionar el dany un cotxe del tramvia".

Els "desapareguts" de la Guerra Civil

Durant la Guerra Civil, la Generalitat confisca els hospitals. El famós hospital de la Santa Creu i Sant Pau, ja ubicat al recinte modernista, passa a ser l'hospital general on, a més dels malalts generals, s'atenia els ferits del front i les víctimes dels bombardejos. Els pavellons, que tenien noms de sants, passen a enumerar-se.

Els llibres d'entrades de pacients de llavors detallen l'origen d'ingrés. Pàgines i pàgines on, en lloc de cobrir les dades personals dels malalts, simplement es registra "ferits bombardejos", "ferits front de l'Ebre". Desenes de persones ferides col·lapsaven de tant en tant la porta d'accés a l'hospital.

En les anotacions al peu de cada entrada, es pot llegir "evacuat", "mutilat de guerra" o "refugiat", per exemple. És el cas d'Andreu, natural de la Corunya, que ingressa el 29 d'octubre de 1938 i consta com a "mutilat de guerra". Un altre element comú en els llibres de l'època és el concepte "inútil de guerra": El 10 de novembre van ingressar Ramiro, de 22, i Víctor, de 25, en medicina interna i venèries, respectivament, i apareixen a les observacions com

“inútil total guerra”.

L'últim dia de registre republicà, el 15 de febrer de 1939, ingressen dos Manuel, de 3 i 36 anys. A partir de llavors, les sales d'ingressos tornen a tenir noms de Sants: Sant Joaquim, Sant Rafael, Sala de Jesús i Maria...

Però a més dels llibres d'entrades de pacients, on també hi havia lloc per als “detinguts”, l'hospital general va crear —i encara conserva— fitxes de combatents i víctimes de bombardejos. Com Miguel, de 18 anys i procedent de Llorca, que va ser ferit per arma de foc a la cuixa dreta i se li va practicar una cura asèptica [el tractament que feia el doctor Trueta]. Va ingressar el 8 de gener de 1939 i va caure ferit a la Granadella (sector Segre), on feia el soldat.

A més de les fitxes dels combatents hi ha un altre grup de targetes de soldats denominats “desapareguts”. I no és que desapareguessin en combat, sinó de l'hospital: “Soldats que van abandonar l'hospital en tenir notícia de l'arribada de les tropes nacionals”, diu la primera fitxa. Tots havien ingressat a partir de gener de 1939.

L'hospital de la Santa Creu i Sant Pau no ha deixat d'atendre malalts des que es va posar la primera pedra al segle XV. Ja sigui entre els murs de l'imponent edifici del carrer Hospital al Raval, als peus del complex modernista de Domènech i Muntaner, o a l'actual ubicació del carrer Sant Quintí amb Mas Casanovas, l'anar i venir de pacients no ha cessat. Ha canviat, però, la forma, el fons i el nombre. Segons els llibres que es conserven de l'època, al segle XV es van atendre 4.584 malalts. El Sant Pau rep ara unes 430.000 visites a l'any.

EL BRAÇ INCORRUPT DEL DOCTOR PRIÓ

Amagat al fons d'una vitrina del saló noble del servei d'oncologia radioteràpica del Sant Pau, descansa, en una caixa de porexpan, el braç incorrupte del doctor Agustí Prió, un dels primers radiòlegs de l'hospital i fundador del primer servei de càncer de l'hospital a principis del segle XX. Van haver-li d'amputar la mà i part del braç a causa d'un tumor causat per l'exposició continuada als rajos X.

Abans de morir el 1929 —malgrat l'amputació, el carcinoma escamós ja havia fet metàstasi al pulmó i va morir al cap de poc temps—, Prió va demanar que es conservés el seu braç amputat com a exemple per als metges residents dels riscos de la radiació.

L'hospital de Sant Pau fa prop de 90 anys que compleix la petició de Prió. L'actual director del servei, el doctor Jordi Craven-Bartle, és el “marmessor” de Prió: conserva el braç incorrupte, ara dissecat, en el qual encara es pot apreciar el carcinoma escamós. Craven-Bartle el va heretar de l'anterior cap de servei l'any 1990 i, quan es jubili, com és tradició a l'hospital, el cedirà al nou responsable de la unitat d'oncologia.

A principis del segle XX, en plena expansió de la teràpia amb ràdio per tractar el càncer, Prió i el seu cosí, el doctor César Comas, conscients dels riscos de l'ús continuat dels raigs X, van desenvolupar una estratègia de treball: Prió utilitzaria la mà dreta i Comas l'esquerra. Lamentablement, la radiació a la qual es van exposar va afectar igualment els seus braços.

Prió, ja diagnosticat i amputat, va presentar el seu cas i la seva història clínica per advertir del perill. La seva explicació, de fet, va obrir la porta a noves mesures de radioprotecció en els serveis de radiologia.

ARXIVAT A:

Hospital Sant Pau de Barcelona · Hospitals · Assistència sanitària · Sanitat · Història · Salut

CONTENIDO PATROCINADO

White Friday Skoda, 300 unidades con atractivos precios

(SKODA)

Dieta para personas con diabetes: el menú ideal para Navidad

(ABBOTTDIABETESCARE)

Me han hackeado la cuenta: ¿y ahora qué?

(1&1 DIGITAL GUIDE)

3 Claves para no quedarse sin dinero durante la jubilación

(FISHER INVESTMENTS ESPAÑA)

Y ADEMÁS..

La Fiscalía demanda al Supremo que mantenga Junqueras a la prisión
(EL PAÍS)

Els Mossos detenen el presumpte autor de les punxades a l'AP-7
(EL PAÍS)

ERC es llança a guanyar el 21-D proposant la independència pactada
(EL PAÍS)

Iceta torna a ballar
(EL PAÍS)

recomendado por

© EDICIONES EL PAÍS S.L.
Contacte | Venda de Continguts | Publicitat | Avís legal | Política cookies | Mapa | EL PAÍS a KIOSKO y MÁS | Índex | RSS |